

ANETA WÓJCISZYN-WASIL

METAFORY CISZY W PRZEKAZACH MEDIÓW AUDIALNYCH PODCZAS PANDEMII COVID-19

We współczesnej kulturze, której dominujący atrybut wizualności zdaje się nie podlegać dyskusji, coraz silniej eksponowany jest też nurt audialny. Dźwięk postrzega się nie tylko jako element kompozycji muzycznej, ale szerzej — posługując się terminem Murraya R. Schafera — jako „pejzaż dźwiękowy” (*soundscape*) i doświadczenie akustyczne¹. Pod nazwą *sound studies* rozwijają się wieloaspektowe badania kultury audialnej, obejmujące m.in. audioantropologię, etnografię sensoryczną, sound art, sound design, praktyki słuchania czy ekologię dźwiękową. „Studia nad dźwiękiem — definiuje Agata Stanisław — skupiają się na rozwoju wysoce złożonego współczesnego społeczeństwa oraz sposobach porządkowania i używania przedmiotów, dyskursów i praktyk wiążących się z aktem słuchania oraz produkcją dźwięków”². Jonathan Sterne określa je jako „interdyscyplinarny ferment” (*interdisciplinary ferment*) w naukach humanistycznych oraz traktuje jako odpowiedź na zmieniający się świat dźwięków³. Kulturowa nobilitacja soniczności staje się podstawą dyskutowanej tezy o dokonującym się obecnie „zwrocie akustycznym”⁴.

Dr ANETA WÓJCISZYN-WASIL — Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Dziennikarstwa i Zarządzania, Katedra Komunikacji Wizualnej i Nowych Mediów; e-mail: aneta.wojciszyn-wasil@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2848-3051>.

¹ Murray R. SCHAFER, *Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World*, (Rochester, Vermont: Destiny Books, 1994), pierwsze wydanie — 1977. Por także: Sebastian BERNAT, „Wokół pojęcia soundscape. Dyskusja terminologiczna”, *Prace Komisji Krajoznawstwa Kulturowego* 30 (2015): 45–57; Magda SZPUNAR, „Ekologia pejzażu dźwiękowego”, *Avant* 11, nr 3 (2020): 1–23.

² Agata STANISŁAW, „Audioantropologia: praktykowanie dyscypliny poprzez dźwięk”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne* 42, nr 4 (2014): 306–307.

³ Jonathan STERNE, „Sonic imaginations”, w: *The Sound Studies Reader*, ed. Jonathan Sterne (New York: Routledge, 2012), 2.

⁴ SZPUNAR, „Ekologia pejzażu dźwiękowego”, 2; Tomasz MISIAK, „Wprowadzenie do tradycji badań dźwiękowych w Polsce”, *Przegląd Kulturoznawczy* 31, nr 1 (2017): 53–54, s. 52–63;

Jednym z najbardziej wyrazistych elementów środowiska dźwiękowego jest cisza, charakteryzowana zwykle jako brak odgłosów, kontrast dla hałasu. Z perspektywy akustyki „prawdziwą ciszę niezwykle trudno jest znaleźć w przyrodzie. Wystarczy szelest liści przy łagodnym wietrze, by energia fal dźwiękowych dziesięciokrotnie przekroczyła poziom, który akustycy kojarzą z pojęciem ciszy”⁵. Percepcja ciszy staje się zatem „ważnym doświadczeniem słuchowym, pobudzającym nasze ucho do wyjątkowego skupienia; jej obecność prowokuje do wyławiania najbardziej subtelnych i delikatnych odgłosów”⁶. Nowoczesne społeczeństwo, przywykłe do „inwazji hałasu”⁷, wpisanego w codzienne funkcjonowanie wielkich miast⁸, traktuje ciszę jako „luksus”, potrzebę, synonim komfortu życia⁹.

W okresie pandemii COVID-19 napięcie między ciszą a hałasem uległo radykalnej zmianie: „W erze restrykcyjnego lockdownu w miastach zrobiło się cicho”¹⁰. Efekt niespodziewanego przeobrażenia audiosfery okazał się na tyle silny i powszechny, że stał się jednym z wątków medialnych relacji o pandemii. Pojawia się pytanie: w jaki sposób, przy użyciu jakich środków jest referowane to niecodzienne doświadczenie akustyczne? Z punktu widzenia badań językoznawczych „sfera dźwięku niemal pozbawiona jest właściwych sobie określeń i wymaga zapożyczenia ich z innych sfer. O wrażeniach

Hans-Joachim BRAUN, „An Acoustic Turn? Recent Developments and Future Perspectives of Sound Studies”, *Avant* 8, nr 1 (2017): 75–91. W literaturze przedmiotu można spotkać także terminy „zwrot foniczny” czy „zwrot audytywny”. Por. Jan PLESZCZYŃSKI, *Dźwięk i muzyka: między racjomorficznością a racjonalnością*, w: *Współczesne media. Media multimodalne*, t. 1, red. Danuta Kępa-Figura i Iwona Hofman (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2018), 35–54; Eliza MATUSIAK, „Alexa, play The Inspection Chamber. O interaktywnym słuchowisku produkcji BBC w obliczu zwrotu audytywnego”, *Media Biznes Kultura* 7, nr 2 (2019): 9–21.

⁵ Ryszard TADEUSIEWICZ, „Problem ciszy z punktu widzenia nauk przyrodniczych”, w: *Cisza w teorii i praktyce. Obraz interdyscyplinarny*, red. Teresa Olearczyk (Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne — Oficyna Wydawnicza AFM, 2014), 19.

⁶ Robert LOSIAK, „Cisza w doświadczeniu audiosfery współczesnej”, w: *Przestrzenie wizualne i akustyczne człowieka. Antropologia audiowizualna jako przedmiot i metoda badań*, t. 2 *Przestrzeń ciszy*, red. Justyna Harbanowicz i Agnieszka Janiak (Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2011), 60.

⁷ Sebastian BERNAT, „Odkrywanie krajobrazów dźwiękowych wyzwaniem dla kultury współczesnej”, *Kultura Współczesna Teoria, Interpretacje, Praktyka* 72, nr 1 (2012): 104.

⁸ Marek JEZIŃSKI i Edyta LOREK-JEZIŃSKA, „Nasłuchiwanie Urbanocenu. Ludzie — Dźwięki — Miasta”, *Avant* 11, nr 3 (2020): 1–13.

⁹ Por. Michał KASPRZAK, „Wielkomiejskie hałasy”, w: *Audiosfera Wrocławia*, red. Robert Losiak i Renata Tańczuk (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014), 261–281; Iwona KABZIŃSKA, „O ciszy i hałasie, ich doświadczeniu, definiowaniu i sposobach opisywania”, *Etnografia Polska* 62, nr 1–2 (2018): 5–23.

¹⁰ Marta MICHALSKA, „Archiwum — żałoba — cisza. O nagrywaniu pandemii”, *Audiosfera. Koncepcje — Badania — Praktyki* 8 (2020): 10.

sluchowych w polszczyźnie mówimy metaforycznie”¹¹. W niniejszym artykule analizie poddano wypowiedzi na temat ciszy opublikowane w mediach audialnych, dla których warstwa brzmieniowa stanowi podstawę konstrukcji treści, narzędzie kreowania znaczeń. Do analizy wybrano nagrania z 2020 r., obejmujące zarówno audycje radiowe, podcasty, jak i internetowe projekty dźwiękowe dotyczące tematyki pandemii. Ze względu na specyfikę materiału medialnego badania uwzględniają zarówno warstwę językową, jak i akustyczną. Celem podjętych analiz jest wskazanie i opisanie metafor ciszy doświadczanej w dobie zagrożenia wirusem SARS-CoV-2.

METAFORA SYNESTEZYJNA A METAFORA AUDIALNA

Konceptualizacja ciszy wymaga sięgnięcia do ustaleń językoznawstwa kognitywnego, które metaforę taktuje nie jako „ozdobnik” retoryczny, lecz konstrukt pojęciowy, „nie w kategoriach artystycznego środka wyrazu, ale powszechnego sposobu komunikowania się, odsłaniającego fragment struktury poznawczej człowieka”¹². Metafora, opierając się na przenoszeniu znaczeń, tworzeniu analogii i asocjacji, pozwala opisać rzeczywistość nową, pozadosłowną, trudną do wyeksplikowania. Funkcjonuje w systemie komunikacyjnym nie jako strukturalne „zakłócenie reguł selekcyjnych (dystrybucyjnych) wyrazów”¹³, lecz — zgodnie z teorią George’a Lakoffa i Marka Johnsona — polega na przekładzie kategorii abstrakcyjnych na bliższe doświadczeniu¹⁴. Tomasz P. Krzeszowski we wstępie do polskiego wydania tej fundamentalnej publikacji ilustruje to słowami Clive’a S. Lewisa: „Każdy, kto mówi o rzeczach, których nie można zobaczyć ani dotknąć, ani usłyszeć itd., musi nieuchronnie tak mówić, jakby rzeczy te *można* [podkreślenie zgodnie z oryginałem] było zobaczyć lub ich dotknąć, lub je usłyszeć”¹⁵. Teoria metafory pojęciowej dowartościowuje znaczenie sensoryczności i synestezji w formułowaniu oraz interpretacji przekazów.

¹¹ Magdalena MAJDAK i Magdalena IGRAS, „Metafory głosu — analiza akustyczna”, *Prace Filologiczne* 66 (2014): 181

¹² Ibid., 180.

¹³ Aleksander KLIKLEWICZ, „Teoria metafor pojęciowych: zagadnienia dyskusyjne”, w: Aleksander KLIKLEWICZ, *Język, komunikacja, wiedza* (Mińsk: Prawo i ekonomika, 2006), 217.

¹⁴ George LAKOFF i Mark JOHNSON, *Metafory w naszym życiu*, przeł. Tomasz P. Krzeszowski, (Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2020).

¹⁵ Clive S. LEWIS, „Miracles”, cyt. za: Tomasz P. KRZESZOWSKI, [Wstęp do:] LAKOFF i JOHNSON, *Metafory w naszym życiu*, 10.

Metafora synestezyjna powstaje z przenikania systemów semiotycznych właściwych dla poszczególnych zmysłów. „Jest ona rezultatem powszechnej, wrodzonej zdolności ludzi do kojarzenia pewnych wrażeń zmysłowych z innymi doznaniem zmysłowymi lub niezmysłowymi”¹⁶. Przykładem multisensorczych zestawień językowych są wyrażenia typu: krzykliwe kolory, barwa dźwięku, gorzka woń. Transpozycja wrażeń słuchowych na wzrokowe czy smakowych na zapachowe ujawnia bogactwo możliwości języka, zróżnicowanie frazeologii, może także zawierać elementy waloryzowania, jak np. w odbieranym pozytywnie określeniu „słodki zapach”. Należy jednak od razu podkreślić znaczenie kontekstu komunikacyjnego dla ostatecznej interpretacji metafory.

Intersensulne formuły lingwistyczne stanowią funkcjonalny skrypt poznawczy przy próbach opisu sfery dźwiękowej, np. głosu, śpiewu, percepcji słuchowej, zarówno przy referowaniu indywidualnych doświadczeń akustycznych, jak i rozbudowanych teorii¹⁷. Jak stwierdza Piotr Kładoczny, „aby zrozumieć, czym są dźwięki, człowiek nie tylko analizuje spostrzeżenia zmysłu słuchu, lecz także łączy je z określonymi sytuacjami i zdarzeniami oraz organem percepcyjnym, którym są uszy, a samym dźwiękom przypisuje charakterystyczne cechy”¹⁸. Mechanizm ten wynika z faktu, że „zjawiska dźwiękowe nie mają w języku własnych odrębnych określeń ich jakości”¹⁹, jednocześnie zaś pozwala na wzmacnianie afektywności i waloru estetycznego przekazu. Umożliwia generowanie prostych zestawień słownych oraz rozbudowanych sekwencji, układających się wieloelementowe obrazy. Jest świadectwem poszukiwania skutecznej komunikacji o brzmieniu.

Językoznawcze metody opisu dźwięku stanowią ważny aspekt badań medialnych, dostarczając narzędzi do analizy warstwy leksykalnej, lecz okazują się niewystarczające w obszarze mediów audialnych. Na zawarte w nich

¹⁶ Anna GINTER, „Metafory synestezyjne w opisach doznań zapachowych we współczesnym języku rosyjskim (na podstawie wpisów na blogach o tematyce perfumeryjnej)”, *Linguodidactica* 24 (2020): 70.

¹⁷ Zob. m.in. Ewa SCHREIBER, „Opis przedmiotów dźwiękowych Pierre’a Schaeffera. Od metafory do kompozycji”, *Kultura Współczesna* 72, nr 1 (2012): 31–41; Anna PROCHWICZ, „Jak mówimy o śpiewaniu. Metafory synestezyjne jako element językowego obrazu śpiewu ludzkiego w polszczyźnie”, *Linguarum Silva* 2 (2013): 55–70.

¹⁸ Piotr KŁADOCHNY, „Konceptualizacja percepcji słuchowej i innych zmysłów w «Drugim dzienniku» Jerzego Pilcha”, w: *Słowo, dźwięk, obraz*, red. Elżbieta Skorupska-Raczyńska i Joanna Rutkowska (Gorzów Wielkopolski: Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, 2016), 62.

¹⁹ Ewa BILAS-PLESZAK, *Język a muzyka. Lingwistyczne aspekty związków intersemiotycznych* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2005), 124.

komunikaty składają się bowiem, obok słowa, elementy pozawerbalne: odgłosy akustyczne, elementy muzyczne oraz cisza. Warto zaznaczyć, że słowo w mediach audialnych, przejawiające się w odmianie języka mówionego²⁰, wymaga uwzględnienia dodatkowych kategorii, takich jak: interpretacja głosowa, tempo mówienia, pauzowanie, intonacja. Modyfikacja znaczenia odbywa się dzięki typowym medialnym zabiegom konstrukcji treści, opartym na technice montażu. Jest to działanie kompozycyjne, polegające na selekcji zarejestrowanego materiału dźwiękowego, zhierarchizowaniu i uszeregowaniu poszczególnych segmentów narracyjnych oraz korekcie akustycznej.

Specyficzne użycie fonicznego tworzywa, zwłaszcza w gatunkach artystycznych (reportaż dźwiękowy, feature, słuchowisko), pozwala na wykreowanie swoistej metafory audialnej. Katarzyna Michalak podaje, że tego typu pozadosłowny przekaz można wygenerować przez zestawienie kontrastowych wypowiedzi. Autorka omawia to rozwiązanie na podstawie własnego reportażu zatytułowanego *Studnia*, w którym żywy, emocjonalny język mówiony skonfrontowano z głosem profesjonalnego spikera radiowego. „Wydaje się, że to dzięki newsowi, zacytowanemu i skontrastowanemu z «mową żywą» bohaterów, dokonuje się w toku reportażowej narracji «przeniesienie metaforyczne». Studnia — w swym podstawowym znaczeniu fizyczna pułapka, w której znalazła się starsza kobieta — staje się metaforą jej samotności, niezrozumienia, braku perspektywy poprawy losu”²¹. Inne rozwiązanie polega na zastąpieniu werbalnego komunikatu efektem akustycznym, co pozwala na kondensację dźwięków i stworzenie audialnej synekdochy²². Warto sięgnąć tutaj po przykład przedwojennego słuchowiska *Miasto Santa Cruz* Janiny Morawskiej. W finałowej scenie słuchacz otrzymuje jedynie sugestię, Morawska „podprowadza” go do określonego

²⁰ Por. Jurand BANACH, „Tekst radiowy jako tekst mówiony”, w: *Język w radio. Antologia*, red. Małgorzata Kita i Iwona Loewe (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2018), 61–73.

²¹ Katarzyna MICHALAK, „Znaczenie językowego nacechowania postaci w reportażu Katarzyny Michalak «Studnia»”, w: *RADIOUCZE(L)NI*, t. 2: *Radio w badaniach naukowych*, (Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego. Stowarzyszenie, 2020), 98. O scenach reporterskich, które uzyskują status metafory piszą m.in. Joanna BACHURA-WOJTASIK i Kinga KLIMCZAK, „Feature w radiu — wymykanie się wyznacznikom gatunku. Uwagi genologiczne po festiwalu Prix Europa w latach 2012 i 2013”, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica* 23, nr 1 (2014): 50, 52; Kinga KLIMCZAK, „Reportaż radiowy — definicja i podział”, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica* 14, nr 1 (2011): 126, 132.

²² O odgłosach akustycznych w funkcji synekdochy zob. Adam REGIEWICZ, „Audioantropologia odgłosów”, *Przegląd Kulturoznawczy* 31, nr 1 (2017): 116–117.

znaczenia, ale nie informuje wprost. O śmierci bohaterki dowiadujemy się z nagłego przerwania wypowiedzi, zawieszenia słowa i zalegającej ciszy²³.

Przedstawione koncepcje reprezentują dwa odmienne warianty referowania wrażeń akustycznych za pomocą metafory. Pierwszy jest oparty na synestezji i jest realizowany w materii językowej. Drugi to metafora audialna, uwzględniająca różnorodne odmiany brzmienia. Zarysowane w ten sposób ramy definicyjne stanowią punkt wyjścia do szczegółowej analizy ciszy i jej metaforycznych ujęć w przekazach audialnych. Kontekstem interpretacyjnym analizowanych treści jest pandemia koronawirusa i jej medialne reprezentacje.

METAFORY PANDEMICZNEJ CISZY

Powszechne zagrożenie wirusem SARS-CoV-2, obecne w Europie od 2020 r., wymusiło zastosowanie czasowych ograniczeń publicznej aktywności, mobilności społecznej i życia gospodarczego. Jednym z efektów lockdownu okazało się obniżenie poziomu hałasu, ograniczenie dźwięków androgenicznych. „Nawet dwumetrowy dystans społeczny w przestrzeni publicznej — zauważył na łamach tygodnika *Polityka* Bartosz Nowicki — spowodował, że gwarne zazwyczaj kolejki do sklepów i urzędów utonęły w dojmującej ciszy”²⁴. Werbalizowanie transformacji audiosfery wprowadziło do medialnej narracji o pandemii metafory ciszy. Pojawiły się nawet w dostępnej w środkach masowego przekazu wypowiedzi papieża Franciszka poprzedzającej błogosławieństwo *Urbi et Orbi* 27 marca 2020 r.: „Na naszych placach, ulicach i miastach zebrały się gęste ciemności; ogarnęły nasze życie, wypełniając wszystko *ogłuszającą ciszą* [podkreśl. A.W.W.] i posępną pustką, która paraliżuje wszystko na swej drodze. Czuje się je w powietrzu, dostrzega w gestach, mówią o tym spojrzenia”²⁵. Zastosowane sformułowanie podkreśla, jak boleśnie odczuwany jest nie tylko brak wiernych na Placu św. Piotra, ale w szerszym rozumieniu — także stan pandemii²⁶.

²³ Aneta WÓJCISZYN-WASIL, *Sztuka radiowa w Polsce i jej krytyka do 1939 roku* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012), 134.

²⁴ Bartosz NOWICKI, „Odgłosy ciszy”, *Polityka*, nr 21 z 19.05 (2020): 74.

²⁵ PAPIEŻ FRANCISZEK, „Papież woła na placu św. Piotra: Zbudź się, Panie”, *Więź*, dostęp 10.07. 2021, <https://wiez.pl/2020/03/27/franciszek-woła-na-placu-sw-piotra-zbudz-sie-panie/>.

²⁶ Szczegółową analizę wypowiedzi papieża Franciszka zawiera artykuł: Norbert MOJŻYŃ, „«Ogłuszająca cisza i niepokojąca pustka». Symboliczne znaczenie pustki w przekazach fotogra-

Bohaterowie zrealizowanych w tym okresie materiałów audialnych również wskazują na poruszający ich głęboko charakter pandemicznej sytuacji. Doświadczana przez nich cisza jest określana jako „wszechogarniająca”²⁷, „absolutna”²⁸, „totalna”²⁹, co sugeruje również, że nie widzą możliwości, by się od niej uwolnić. Emocjonalne nacechowanie wypowiedzi przejawia się w personifikacjach ciszy, opisywanej jako „cyniczna”³⁰, zmuszająca do akceptacji. Jak słyszymy: „Nie uznaje [cisza — A.W.W.] godziny, nie pasuje do miejsc i wyrwa się ludziom w najmniej oczekiwanych momentach”³¹. Oryginalne zestawienie leksykalne „cyniczna cisza” ujawnia negatywne odczucia mówiącego. Podobny wydźwięk ma pojawiające się w innym nagraniu sformułowanie: „cisza jest przekleństwem izolacji”³², odnoszące się do koniecznej rezygnacji z aktywności i kontaktów z innymi. W tak rozumianym kontekście brak odgłosów staje się metaforą trudnej do przyjęcia samotności³³. Jeszcze mocniej oddziałują na odbiorcę określenia: „grobowa cisza”³⁴, „wielki dramat”, „zagłada”, „żałoba”, „pusty świat”³⁵, które przywołują jednoznaczne skojarzenia ze śmiercią. Biorąc pod uwagę, że większość przywołanych określeń pochodzi z nagrania zrealizowanego w Rzymie

ficznych i medialnych z Watykanu w związku z pandemią Covid-19”, *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio* 44, nr 4 (2020): 235–249.

²⁷ Magdalena ŚWIERCZYŃSKA-DOŁOT, „W izolacji” [audio], Radio Gdańsk, dostęp 10.07.2021, <https://m.radiogdansk.pl/audycje-rg/manufaktura-reportazu/item/109343-jak-bedzie-wygladal-swiat-po-koronawirusie-czy-wroci-jeszcze-normalnosc-reportaz-w-izolacji>.

²⁸ Miłka O. MALZAHN, „Dziennik Zmian (i pogodny raczej stan). Przy słupie ogłoszeniowym #4” [podcast z 11.04.2020], Anchor, dostęp 10.07.2021, <https://anchor.fm/milkamalzahn/episodes/Przy-słupie-ogłoszeniowym-4-eccr4v>.

²⁹ Katarzyna MICHALAK i Magdalena ŚWIERCZYŃSKA-DOŁOT, „Nie słyszę” [audio], dostęp 10.07.2021, <https://nieslysze.pl/>.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² ŚWIERCZYŃSKA-DOŁOT, „W izolacji”.

³³ W innych wypowiedziach samotność jest opisywana za pomocą innych skojarzeń addytywnych — jako chęć usłyszenia ludzkiego głosu, niezapśredniczonego przez komunikatory cyfrowe: „Jest jedna rzecz, za którą bardzo tęsknię — za głosem ludzi, ale tym dźwięcznym regulującym głosem osoby która stoi blisko mnie (...). Po prostu tęsknię za głosem, który dźwięczy mi w uszach i żaden telefon, żaden Skype, żaden zoom nie są w stanie nawet zbliżyć się do brzmienia tego głosu człowieka, który jest tuż obok nas”, „Brakuje mi tych subtelności emocjonalnych, które przynosi ich [przyjaciół — A.W.W.] głos. Na żywo brzmi inaczej niż telefon czy każdy komunikator”, „Nauczyłem się słuchać własnego głosu: czy to nucenie podczas malowania, nocna rozmowa z kotem śpiącym obok albo odgrywanie scen do lustra w łazience...” MICHALAK i ŚWIERCZYŃSKA-DOŁOT, „Nie słyszę”.

³⁴ Joanna SIKORA, „Posłuchaj ciszy” [audio], Radio Białystok, dostęp 10.07.2021, <https://www.radio.bialystok.pl/reportaz/index/id/181986>.

³⁵ MICHALAK i ŚWIERCZYŃSKA-DOŁOT, „Nie słyszę”.

w okresie, kiedy we Włoszech liczba zgonów była najwyższa w Europie, a media były wypełnione dramatycznymi obrazami ilustrującymi skalę kryzysu, takie rozumienie wydaje się jednoznaczne³⁶.

Cisza zyskuje także odmienne konotacje: uwolnienie od uciążliwego hałasu, skupienie na ważnych czynnościach czy relacjach, co w ocenie autorów wypowiedzi pozwala na jej pozytywny odbiór. W tym kontekście słyszymy, że jest kojarzona ze spokojem, odpoczynkiem od codziennego życia i obowiązków, spowolnieniem³⁷. Miłka Malzahn w swoim podcaście mówi: „Tak zwany «pęd życia», odbijający jak w lustrze ludzkie rozedrgania, pobudzenia, chaos — przestał szumieć. Milczy»³⁸. Efektowna, oparta na wrażeniach słuchowych metafora „milczącego chaosu” prowadzi do stwierdzenia, że zmniejszenie aktywności pozwala na głębszą refleksję, odbudowanie relacji, nadanie wartości niedocenianym wcześniej wymiarom „zwyczajnego życia”. W innym nagraniu pojawia się analogiczna refleksja: „takie zatrzymanie może stworzyć pustkę, ale też wypełnić jej część, co jest naprawdę wyjątkowe, inne i czego do tej pory nie miałam okazji tak naprawdę docenić”³⁹.

Jeden z bohaterów internetowego projektu audialnego *Nie słyszę* porównuje ciszę do drogi, którą rozumie jako formę wewnętrznego rozwoju: „nauczyć się słyszeć siebie, mogę zrozumieć”⁴⁰. Ograniczenie bodźców przynosi większą wrażliwość dźwiękową, pozwalającą zauważyć ignorowane dotąd niuanse brzmienia: „słyszę wiele nowych wspaniałych dźwięków, których nie miałam do tej pory okazji usłyszeć”, „słyszę teraz wyraźniej każdy drobny szczegół, każdy odgłos mojego domu”, „śpiew ptaków wydaje się jakby bardziej wyraźny, często z dali dochodzi dźwięk kościelnego dzwonu”⁴¹. Do tego cennego i niespodziewanego uwrażliwienia na audiosferę odwołuje się sformułowanie: „cisza ma wiele odcieni — jak

³⁶ Na przykład: Adam ZYGIEL, „Kilkaset nowych zgonów we Włoszech. «Szczyt zachorowań jeszcze nie minął»”, dostęp 10.07.2021, RMF24.pl https://www.rmf24.pl/raporty/raport-korona-wirus-z-chin/europa/news-kilkaset-nowych-zgonow-we-wloszech-szczyt-zachorowan-jeszcze-nld,4419968#crp_state=1; Nicole MAKAREWICZ, „Transport grozy w Bergamo. Krematoria nie nadążają z pracą, trumny z ciałami zmarłych wywożą ciężarówki”, RMF24.pl, dostęp 10.07.2021, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-koronawirus-z-chin/europa/news-transport-grozy-w-bergamo-krematoria-nie-nadazaja-z-praca-tr,nld,4390777#crp_state=1.

³⁷ MICHALAK i ŚWIERCZYŃSKA-DOŁOT, „Nie słyszę”.

³⁸ Miłka MALZAHN, „Dziennik Zmian (i pogodny raczej stan). Marzec — i mamy slow life #0” [podcast z dn. 1.04.2020], Anchor, dostęp: 10.07.2021, <https://anchor.fm/milkamalzahn/episodes/marzec---i-mamy-slow-life-0-eccp9i>.

³⁹ MICHALAK i ŚWIERCZYŃSKA-DOŁOT, „Nie słyszę”.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

biel”⁴². W tej wielopoziomowej pod względem strukturalnym metaforze *de facto* funkcjonują dwa zestawienia: „odcienie ciszy”, „cisza jak biel”. Zawarte w nich krzyżujące się asocjacje wizualne i słuchowe pozwalają je zidentyfikować jako przykłady metafor synestezyjnych.

W przekazach audialnych obecne są również pozawerbalne ekwiwalenty ciszy. W nagraniach realizowanych w otwartej przestrzeni miasta jest to przede wszystkim szum, ale bez charakterystycznych odgłosów danego miejsca czy gwaru. Słuchaczowi trudno jednak zidentyfikować to jednostajne, stłumione brzmienie, stąd potrzeba doprecyzowania kontekstu poprzez użycie komentarza słownego. Na przykład w reportażu *Posłuchaj ciszy* funkcję tę pełnią zdania: „Wszędzie jest po prostu pusto, nie ma nikogo. Przejedzie od czasu do czasu autobus, samochód, jest bardzo cicho”, „piękne niebo, spacer pustą ulicą”⁴³. Innym akustycznym znakiem ciszy jest pogłos, czyli specyficzne brzmienie głosu właściwe dla pustego pomieszczenia. Ze względu na awizulany typ przekazu efekt ten zostaje jednoznacznie oznaczony w wypowiedzi: „Stoję teraz w pustym kościele [pauza], [oddech] na liturgii. [pauza] Odprawiamy mszę świętą bez udziału wiernych [pauza], [oddech]. Widzę puste ławki (...)”⁴⁴. Celowo w cytowanym fragmencie oznaczono pauzy intonacyjne, gdyż w tych mikroodstępach między poszczególnymi sekwencjami wypowiedzi pogłos pojawia się na pierwszym planie, przykuwając uwagę odbiorcy.

Szukając realizacji metafory audialnej, warto wsłuchać się w „zbitkę” odgłosów w reportażu Joanny Sikory. Rozpoczyna go uliczny gwar, w którym wyróżnia się klakson samochodowy, a na pierwszym planie odgłosy postukiwania naczyń przywołujące skojarzenia z kawiarnią. W tle pojawia się wyrazisty, pulsujący sygnał syreny — w tym momencie słuchacz jeszcze nie wie, czy policyjnej, czy związanej z przejazdem karetki, ale już za chwilę na to brzmienie nakłada się dźwięk aparatury medycznej. Odgłosów miasta już nie słychać, dominuje przeciągły dźwięk oznaczający zatrzymanie pracy serca. W tym momencie lektor wypowiada słowa „posłuchaj ciszy”. Zrekonstruowana kompozycja dźwięków trwa zaledwie 25 sekund, a staje się polifoniczną opowieścią o ciszy, która oznacza „zatrzymanie życia”. Można ją rozumieć dwojako: ograniczenie aktywności, kontaktów towarzyskich, ale także jako realne zagrożenie i śmierć. W ten specyficzny dla

⁴² Ibid.

⁴³ SIKORA, „Posłuchaj ciszy”.

⁴⁴ Agnieszka LOCH, „Wielki Czwartek” [audio], dostęp 10.07.2021, Radio Katowice, <https://radio.katowice.pl/zobacz,48703,Wielki-Czwartek-Reportaz-Agnieszki-Loch.html>.

mediów audialnych sposób została wygenerowana metafora w postaci skondensowanego opisu doświadczenia pandemii⁴⁵.

PODSUMOWANIE

Cisza w okresie pandemii COVID-19 zdominowała pejzaż akustyczny, co szczególnie odczuli mieszkańcy metropolii. Jej przykuwająca uwagę obecność stała się także jednym wątków medialnej narracji o pandemii. W niniejszym artykule przemiany audiosfery zostały zanalizowane na przykładach zaczerpniętych z przekazów audialnych, co pozwoliło omówić nie tylko konkretyzacje werbalne, ale również struktury oparte na zróżnicowanym materiale fonicznym. Metaforyzacja, na co wskazywały wcześniejsze ustalenia językoznawców, jest użyteczną formułą komunikacji o doznaniach słuchowych. Mowa tu zarówno o opartych na wrażeniach zmysłowych metaforach synestezyjnych, jak i o adekwatnych do specyfiki mediów dźwiękowych konstrukcjach polifonicznych, które zostały określone jako metafora audialna.

Cisza w analizowanych materiałach była przywoływana w kontekście samotności, zagrożenia i śmierci, ale zyskała także pozytywne konotacje: spokój, poznanie siebie, wrażliwość na otoczenie dźwiękowe. Nie wyczerpuje to repertuaru znaczeniowego ciszy, ale daje pogłębiony przekaz o różnych aspektach doświadczenia pandemii. Joanna Sosnowska, pisząc o ciszy w mediach, podkreśla jej potencjał jako narzędzia konstrukcji treści⁴⁶. Artykuł potwierdza tę tezę w obszarze mediów audialnych. Użycie metafory w awizualnym, a przez to sugestywnym, przekazie przykuwa uwagę odbiorcy, ale wymaga też od niego większego zaangażowania na poziomie interpretacyjnym.

BIBLIOGRAFIA

BACHURA-WOJTASIK, Joanna, i Kinga KLIMCZAK. „Feature w radiu — wymykanie się wyznacznikom gatunku. Uwagi genologiczne po festiwalu Prix Europa w latach 2012 i 2013”. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica* 23, nr 1 (2014): 43–60.

⁴⁵ O leksykalnych metaforach pandemii koronawirusa zob. Radosław SIEROCKI, „Metafory medialne SARS-CoV-2 i COVID-19”, w: »Zatruta studnia«. *Media w czasach pandemii COVID-19*, red. Marek Sokołowski (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2021), 247–306.

⁴⁶ Joanna SOSNOWSKA, „Cisza w mediach audiowizualnych”, *Roczniki Kulturoznawcze* 10, nr 4 (2019): 93–107.

- BANACH, Jurand. „Tekst radiowy jako tekst mówiony”. W: *Język w radio. Antologia*, red. Małgorzata Kita i Iwona Loewe, 61–73. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018.
- BERNAT, Sebastian. „Odkrywanie krajobrazów dźwiękowych wyzwaniem dla kultury współczesnej”. *Kultura Współczesna Teoria, Interpretacje, Praktyka* 72, nr 1 (2012): 102–112.
- BERNAT, Sebastian. „Wokół pojęcia soundscape. Dyskusja terminologiczna”. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego* 30 (2015): 45–57.
- BIŁAS-PLESZAK, Ewa. *Język a muzyka. Lingwistyczne aspekty związków intersemiotycznych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2005.
- BRAUN, Hans-Joachim. „An Acoustic Turn? Recent Developments and Future Perspectives of Sound Studies”. *Avant* 8, nr 1 (2017): 75–91.
- GINTER, Anna. „Metafory synestezyjne w opisach doznań zapachowych we współczesnym języku rosyjskim (na podstawie wpisów na blogach o tematyce perfumeryjnej)”. *Linguodidactica* 24 (2020): 67–82.
- JEZIŃSKI, Marek, i Edyta LOREK-JEZIŃSKA. „Nasłuchiwanie Urbanocenu. Ludzie — Dźwięki — Miasta”. *Avant* 11, nr 3 (2020): 1–13.
- KABZIŃSKA, Iwona. „O ciszy i hałasie, ich doświadczaniu, definiowaniu i sposobach opisywania”. *Etnografia Polska* 62, nr 1–2 (2018): 5–23;
- KASPRZAK, Michał. „Wielkomiejskie hałasy”. W: *Audiosfera Wrocławia*, red. Robert Losiak, Renata Tańczuk, 261–281. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014.
- KLIKLEWICZ, Aleksander. „Teoria metafor pojęciowych: zagadnienia dyskusyjne”, 217–273. W: Aleksander KLIKLEWICZ, *Język, komunikacja, wiedza*, Mińsk: Prawo i ekonomika, 2006.
- KLIMCZAK, Kinga. „Reportaż radiowy — definicja i podział”. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica* 14, nr 1 (2011): 123–133.
- KŁADOCZNY, Piotr. „Konceptualizacja percepcji słuchowej i innych zmysłów w «Drugim dzienniku» Jerzego Pilcha”, 61–72. W: *Słowo, dźwięk, obraz*, red. Elżbieta Skorupska-Raczyńska i Joanna Rutkowska. Gorzów Wielkopolski: Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, 2016.
- LAKOFF, George, i Mark JOHNSON. *Metafory w naszym życiu*, przeł. Tomasz P. Krzeszowski. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2020.
- LOCH, Agnieszka. „Wielki Czwartek” [audio]. Radio Katowice. Dostęp 10.07.2021, <https://radio.katowice.pl/zobacz,48703,Wielki-Czwartek-Reportaz-Agnieszki-Loch.html>.
- LOSIAK, Robert. „Cisza w doświadczeniu audiosfery współczesnej”. W: *Przestrzenie wizualne i akustyczne człowieka. Antropologia audiowizualna jako przedmiot i metoda badań*, t. 2: *Przestrzeń ciszy*, red. Justyna Harbanowicz i Agnieszka Janiak, 57–64. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2011.
- MAJDAK, Magdalena, i Magdalena IGRAS. „Metafory głosu — analiza akustyczna”. *Prace Filologiczne* 66 (2014): 179–199.
- MAKAREWICZ, Nicole. „Transport grozy w Bergamo. Krematoria nie nadążają z pracą, trumny z ciałami zmarłych wywożą ciężarówkami”. RMF24.pl. Dostęp 10.07.2021, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-koronawirus-z-chin/europa/news-transport-grozy-w-bergamo-krematoria-nie-nadazaja-z-praca-tr,nId,4390777#crp_state=1.
- MALZAHN, Miłka O. „Dziennik Zmian (i pogodny raczej stan). Przy słupie ogłoszeniowym #4” [podcast z dn. 11.04.2020]. Anchor. Dostęp 10.07.2021, <https://anchor.fm/milkamalzahn/episodes/Przy-słupie-ogłoszeniowym-4-eccr4v>.
- MATUSIAK, Eliza. „Alexa, play The Inspection Chamber. O interaktywnym słuchowisku produkcji BBC w obliczu zwrotu audytywnego”. *Media Biznes Kultura* 7, nr 2 (2019): 9–21.

- MICHALAK, Katarzyna, i Magdalena ŚWIERCZYŃSKA-DOŁOT. „Nie słyszę” [audio]. Dostęp 10.07.2021, <https://nieslysze.pl/>.
- MICHALAK, Katarzyna. „Znaczenie językowego nacechowania postaci w reportażu Katarzyny Michalak «Studnia»”. W: *RADIOUCZE(L)NI*, t. 2, *Radio w badaniach naukowych*, 86–99. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego. Stowarzyszenie, 2020.
- MICHALSKA, Marta. „Archiwum — żałoba — cisza. O nagrywaniu pandemii”, *Audiosfera. Koncepcje — Badania — Praktyki* 8 (2020): 10–16.
- MISIAK, Tomasz. „Wprowadzenie do tradycji badań dźwiękowych w Polsce”, *Przegląd Kulturoznawczy* 31, nr 1 (2017): 52–63.
- MOJŻYN, Norbert. „«Ogłuszająca cisza i niepokojąca pustka». Symboliczne znaczenie pustki w przekazach fotograficznych i medialnych z Watykanu w związku z pandemią Covid-19”. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio* 44, nr 4 (2020): 235–249.
- PAPIEŻ FRANCISZEK. „Papież woła na placu św. Piotra: Zbudź się, Panie”. *Więź*. Dostęp 10.07.2021, <https://wiez.pl/2020/03/27/franciszek-wola-na-placu-sw-piotra-zbudz-sie-panie/>.
- PLESZCZYŃSKI, Jan. „Dźwięk i muzyka: między racjomorficznością a racjonalnością”. W: *Współczesne media. Media multimodalne*, t. 1, red. Danuta Kępa-Figura i Iwona Hofman, 35–54. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2018.
- PROCHWICZ, Anna. „Jak mówimy o śpiewaniu. Metafory synestezyjne jako element językowego obrazu śpiewu ludzkiego w polszczyźnie”. *Linguarum Silva* 2 (2013): 55–70.
- REGIEWICZ, Adam. „Audioantropologia odgłosów”. *Przegląd Kulturoznawczy* 31, nr 1 (2017): 106–125.
- SCHAFER, Murray R. *Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World*. Rochester: Vermont: Destiny Books, 1994.
- SIEROCKI, Radosław. „Metafory medialne SARS-CoV-2 i COVID-19”. W: *«Zatruta studnia». Media w czasach pandemii COVID-19*, red. Marek Sokołowski, 247–306. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2021.
- SIKORA, Joanna. „Posłuchaj ciszy”0 [audio]. Radio Białystok. dostęp 10.07.2021, <https://www.radio.bialystok.pl/reportaz/index/id/181986>.
- SOSNOWSKA, Joanna. „Cisza w mediach audioz wizualnych”. *Roczniki Kulturoznawcze* 10, nr 4 (2019): 93–107.
- STANISZ, Agata. „Audioantropologia: praktykowanie dyscypliny poprzez dźwięk”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne* 42, nr 4 (2014): 305–318.
- STERNE, Jonathan. “Sonic imaginations”. W: *The Sound Studies Reader*, red. Jonathan Sterne, 1–17. New York: Routledge, 2012.
- SZPUNAR, Magdalena. „Ekologia pejzażu dźwiękowego”. *Avant* 11, nr 3 (2020): 1–23.
- ŚWIERCZYŃSKA-DOŁOT, Magdalena. „W izolacji” [audio]. Radio Gdańsk. Dostęp 10.07.2021, <https://m.radiogdansk.pl/audycje-rg/manufaktura-reportazu/item/109343-jak-bedzie-wygladal-swiat-po-koronawirusie-czy-wroci-jeszcze-normalnosc-reportaz-w-izolacji>.
- WÓJCISZYN-WASIL, Aneta. *Sztuka radiowa w Polsce i jej krytyka do 1939 roku*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012.
- ZYGIEL, Adam. „Kilkaset nowych zgonów we Włoszech. «Szczyt zachorowań jeszcze nie minął»”. *RMF24.pl*. Dostęp: 10.07.2021, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-koronawirus-z-chin/europa/news-kilkaset-nowych-zgonow-we-wloszech-szczyt-zachorowan-jeszcze-nld,4419968#crp_state=1.

METAFORY CISZY W PRZEKAZACH MEDIÓW AUDIALNYCH PODCZAS PANDEMII COVID-19

Streszczenie

Konceptualizacja doświadczeń audialnych wymaga użycia metafor. Niniejszy artykuł proponuje ich analizę na podstawie przekazów mediów audialnych, co umożliwia badania zarówno na poziomie leksykalnym, jak i akustycznym. Wykorzystano kategorię metafory synestezyjnej oraz wprowadzono pojęcie metafory audialnej, specyficznej dla mediów dźwiękowych. Kontekstem interpretacyjnym metaforycznych reprezentacji ciszy jest pandemia COVID-19. Brak hałasu staje się synonimem samotności, zagrożenia, śmierci, ale ma także konotacje pozytywne: spokój czy dowartościowanie codzienności. Wykorzystanie odgłosów pozawerbalnych wzbogaca medialną narrację o pandemii w warstwie fonicznej i semantycznej. Przedstawione ujęcie metafory uwzględnia perspektywę medioznawczą, tak zwanych *sound studies* i językoznawstwa kognitywnego.

Słowa kluczowe: metafora synestezyjna; metafora audialna; pandemia COVID-19; cisza; media audialne.

METAPHORS OF SILENCE IN AUDIO MEDIA MESSAGES DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Summary

Conceptualizing auditory experiences requires the use of metaphors. This paper proposes to analyze those metaphors in audio media messages, including both lexical and acoustic patterns. The category of synaesthetic metaphor is used and the concept of auditory metaphor specific to auditory media is introduced. The interpretative context for metaphorical representations of silence is the COVID-19 pandemic. The absence of noise becomes synonymous with loneliness, danger, death but also has positive connotations: peace or appreciation of everyday life. The use of non-verbal sounds enriches the media narrative of the pandemic in phonemic and semantic layers. The presented treatment of metaphor incorporates perspectives from media studies, sound studies, and cognitive linguistics.

Keywords: synaesthetic metaphor; auditory metaphor; COVID-19 pandemic; silence; audio media.